

Aleksander Lorenčič

RAZVOJ NAFTNO- PLINSKEGA GOSPODARSTVA V SLOVENIJI

POLOŽAJ ENERGETSKEGA GOSPODARSTVA NA ZAČETKU DEVETDESETIH LET MINULEGA STOLETJA

Slovenija ne proizvaja surove nafte in plina, saj vse potrebne količine v celoti uvažava. Proizvodnja v Sloveniji (severovzhodni), kjer je do leta 2000 obratovala rafinerija (Lendava), je simbolična. Proizvajamo le metanol iz uvoženega zemeljskega plina, za Slovenijo pa sta pomembna dva naftovoda. Raziskave in pridobivanje surove nafte imajo sicer v Sloveniji več desetletno tradicijo, a so se naftovodi uspešno razvijali predvsem do leta 1963, ko je bil ukinjen zvezni sklad za raziskave za pridobivanje nafte in plina. Slovensko tržišče tekočih goriv in zemeljskega plina je relativno majhno, je pa ena od značilnosti slovenskega tržišča tekočih goriv dovolj veliko število sodobnih in ekološko osveščenih bencinskih servisov.

Kakovostna prenova slovenskega gospodarstva je bila leta 1990 eno od osrednjih področij v strategiji razvoja Slovenije. S konkurenčnim usposabljanjem slovenskega gospodarstva in njegovo razvojno prenovo je bilo tesno povezano tudi reševanje problemov na področju energetike in onesneževanja okolja.¹¹⁵¹ Že junija leta 1990 je vlada sklenila, da bo država pri energetiki na poslovni ravni obvladovala interese preko javnega podjetja za oskrbo Slovenije z energijo, to pa bo opravljalo le tiste dejavnosti, ki jih je treba obvladovati neposredno (vodenje sistema, nabave in prenos električne energije, večje vodne elektrarne) oziroma posredno (distribucija, transport plina in drugo), sicer pa naj bi javno podjetje vplivalo na energetske gospodarstvo z naložbami in upravljaljskimi pravicami na podlagi kapitalskega deleža. Predvideno je bilo, da bodo za znatni del dejavnosti energetskega sektorja ustvarjene takšne razmere gospodarjenja, da bodo naložbe osnovane na realnem interesu. Vlada je še ocenila, da bosta zaradi stanja potrebni začasno subvencioniranje proizvodnje premoga in prilagoditveno subvencioniranje nekaterih vrst porabnikov (gospodinjstva, delno tudi veliki odjemalci). Jasno je bilo, kot je ugotavljala vlada, da se slovensko gospodarstvo brez ustrezno razvite gospodarske infrastrukture ne more učinkovito vključevati v razvojne procese Evrope 92.¹¹⁵²

V elektrogospodarstvo in premogovništvo (EGP) je bil prenesen del problemov ostalega gospodarstva, tudi s podcenjeno energijo. Od lastnih slabosti se je v EGP nakopičila kar tretjina vseh izgub v gospodarstvu. Primanjkljaj je jeseni leta 1990 znašal približno 200 milijonov nemških mark oziroma 1400 milijonov dinarjev. Vlada je uvajala potrebne spremembe postopno in je v mejah svojih pristojnosti ter odgovornosti blažila najhujše vzporedne probleme – med drugim tudi s preprečevanjem stečajev. V tem času je bil ustavljen oziroma je prenehal obratovati rudnik urana Žirovski vrh, in sicer zaradi izjemno visoke razlike med lastnimi proizvodnimi stroški in realno tržno vrednostjo. Tudi sicer so premogovniki v tem času obratovali z znižanim obsegom, ker so se zmanjšale potrebe po premogu. Kot je predvidevala vlada jeseni leta 1990, naj bi bilo v nadaljnjih letih možno izkoristiti dotedanje premogovnike in proizvajati potrebne količine premoga z manjšimi stroški kot do tedaj – delno na osnovi reorganizacije, in to posebej v rudnikih rjavega premoga.¹¹⁵³ Z odlokom o ustanovitvi javnih podjetij leta 1990 se je pričelo prilagajanje elektrogospodarstva, predvsem z željo, da bi bilo slednje bolj usmerjeno k zadovoljevanju realnih potreb prebivalcev in gospodarstva kot v ekstenzivno rast. Zmanjševanje in ustalitev porabe električne

1151 ARS, AS 223, š.k. 4872, 29. seja IS, Ocena stanja v gospodarstvu Republike Slovenije s predlogi ukrepov za ureditev razmer na posameznih področjih, 24. 10. 1990, str. 13.

1152 ARS, AS 223, š.k. 4872, 8. seja IS SRS, Programske usmeritve IS SRS, 26.6. 1990, str. 19–20.

1153 ARS, AS 223, š.k. 4872, 29. seja IS, Ocena stanja v gospodarstvu Republike Slovenije s predlogi ukrepov za ureditev razmer na posameznih področjih, 24. 10. 1990, str. 13.

energije je posebno pri velikih porabnikih omogočalo investicijski predah, kjer se je dala prednost naložbam za manjše onesnaževanje. Vlada je prav tako umikala nekatere načrtovane naložbe v elektrarne in je s tem zmanjševala zahteve po naložbenih sredstvih za energetiko. Jeseni leta 1990 si je zadala cilj, da do konca istega leta izbere takšne lastninske in upravne ureditve, ki bi dopuščale čim več podjetnosti in inovativnosti ter hkrati zagotavljale zanesljivo oskrbo z vsemi oblikami energije.¹¹⁵⁴ V dokumentu Razvojna politika Slovenije na začetku 90. let je bila opredeljena tudi strategija v elektrogospodarstvu. Gospodarska strategija v energetiki naj bi v tem času upoštevala realno gospodarsko in družbeno učinkovitost porabljene energije in možnosti ter omejitve za iskanje najugodnejših razmerij med energetiko in preostalim gospodarstvom, se pravi na tržnih odnosih.¹¹⁵⁵ Proizvodnja električne energije v elektroenergetskem sistemu Republike Slovenije je v prvih devetih mesecih leta 1990 znašala 6. 829 GWh, kar je bilo 0,1 odstotka manj kot v enakem obdobju leta 1989. V prvih devetih mesecih leta 1990 smo nakopali 1.032.981 ton rjavega premoga, kar je bilo za dobrih 17 odstotkov manj kot leto poprej, povečeval pa se je delež nakopanega lignita. Elektrogospodarstvo in premogovništvo sta imela v prvih devetih mesecih leta 1990 za 2.584 milijonov dinarjev nekritne izgube, zato je bila tudi likvidnostna situacija omenjenih panogah slaba. V dejavnostih proizvodnje prometa in prometa z naftnimi derivati in zemeljskim plinom pa ni bilo izgub pri poslovanju.¹¹⁵⁶ Iz poročila o izvajanju energetske bilance Slovenije za leto 1991 je razvidno, da smo v letu 1991 porabili 5,2 odstotka manj energije kot leta 1990, od tega v industriji 10,3 odstotka manj energije (znižanje industrijske proizvodnje), v prometu 8 odstotkov manj (slaba turistična sezona, padec prometne dejavnosti), ostala poraba pa je bila za 4 odstotke večja. Energetska odvisnost Slovenije v letu 1991 je bila za 18,5 odstotka večja kot leta 1990. Uporabniki so porabili v letu 1991 9.242 GWh električne energije (6,6 odstotka manj kot v letu 1990), 3.930 tisoč ton lignita (13,3 odstotka manj kot v letu 1990), 1.457 tisoč ton rjavega premoga (6,7 odstotka manj kot v letu 1990), 15,5 tisoč ton antracita (50,3 odstotka manj kot v letu 1990), 0,6 tisoč ton črnega premoga, kar je pomenilo enako kot leto poprej, 55 tisoč koksa (20,5 odstotka manj kot v letu 1990), 837 milijonov Sm³ zemeljskega plina oziroma 5 odstotkov manj kot leta 1990, 2.077 tisoč ton naftnih derivatov (6 odstotkov več kot v letu 1990), 8.594 TJ daljinske toplote (15,3 odstotka več kot leta 1990 in 11.415 TJ lesa in lesnih odpadkov).¹¹⁵⁷

V letu 1992 je bila poraba končne energije v Sloveniji za 3,6 odstotka manjša kot v letu 1991, v industriji za 12 odstotkov, povečala pa se je v prometu za približno

1154 Prav tam, str. 14.

1155 Razvojna politika Slovenije na začetku 90. Let, str. 15.

1156 Ocena gospodarskega stanja v Republiki Sloveniji v letu 1990, str. 27.

1157 Ocena gospodarskega in socialnega razvoja Slovenije v letih 1991 in 1992 (Majska analiza), str. 17.

4 odstotke in ostala poraba za 1,6 odstotka. proizvodnja v hidroelektrarnah je bila v letu 1992 nižja za 5,8 odstotka, v termoelektrarnah pa je bila višja za 0,1 odstotka. Za elektroenergetska podjetja je bil glavni problem poslovanje z izgubo, po principu zbirne bilance so znašale izgube elektroenergetskega sistema v letu 1992 41,6 milijarde SIT, po principu konsolidiranega prikaza pa 21,5 milijarde SIT. V letu 1992 je bilo več kot 50 odstotkov proračunskih sredstev za energetska infrastrukturo namenjeno racionalni rabi energije (male hidrocentrale), približno tretjina pa ekološki sanaciji in zapiranju rudnikov. V smislu prestrukturiranja energetskega sistema je bil naravnani tudi proračun za leto 1993. Tretjina sredstev za investicije v energetiko je bila namenjena ekološki sanaciji, četrtnina za ekološke čiste vire (HE Vrhovo in male hidrocentrale), ostala sredstva pa so bila namenjena investicijskemu vzdrževanju, rekonstrukcijam in zapiranju rudnikov. V tem obdobju je začela obratovati hidroelektrarna Golica, prav tako pa je aprila leta 1993 Evropska banka za obnovo in razvoj Dravskim elektrarnam Maribor odobrila posojila za obnovo v višini 142,6 milijona nemških mark. Investiranje v energetska infrastrukturo se je financiralo tudi s povečanjem cene električne energije.¹¹⁵⁸ Energetska bilanca za leto 1994 je predvidevala 4,9-odstotno letno rast skupne proizvodnje elektrike. Prišlo je do občutnega povečanja hidroenergije in jedrske energije, zmanjšala pa se je proizvodnja termo energije.¹¹⁵⁹ V letu 1995 se je glede na leto poprej precej zmanjšala proizvodnja rjavega premoga. Medtem ko se je pridobivanje rjavega premoga zaradi začetka zapiranja rudnikov Zagorje, Senovo in Kanižarica kot tudi zaradi zmanjšanja povpraševanja, zmanjševalo, proizvodnja lignita pa se je povečevala. Razlogi za to so bili v dejstvu, da se je pri proizvodnji lignita dosegalo solidno produktivnost in konkurenčnost. Po drugi strani pa je bila na četrtem bloku šoštanske termoelektrarne, kjer so za gorivo uporabljali velenjski lignit, uspešno dokončana izgradnja odžvepljevalne naprave in prvi preizkusi so pokazali, da je odlično opravljala svojo funkcijo.¹¹⁶⁰ Proizvodnja premoga se je zmanjšala tudi v letu 1996. Po le majhnem znižanju proizvodnje električne energije v letu 1995 je tudi v letu 1996 prišlo do znižanja. Slednje je bilo v večji meri posledica daljšega in temeljitejšega rednega letnega remonta JE Krško (zmanjšanje proizvodnje za 11 odstotkov).¹¹⁶¹

1158 Gospodarska gibanja v Sloveniji leta 1993 in perspektive do leta 1997 (Pomladansko poročilo), str. 16.

1159 Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji v letu 1994 s projekcijo razvoja v letu 1995 (Jesensko poročilo), str. 11.

1160 Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji v letu 1995 s projekcijo razvoja v letu 1996 (Jesensko poročilo), str. 6–7.

1161 Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji leta 1996 s ciljno projekcijo razvoja do leta 2000 (Pomladansko poročilo), str. 18–19.

RAZVOJ NAFTNO-PLINSKEGA GOSPODARSTVA V SLOVENIJI

Za boljše razumevanje je smiselno opredeliti pojem naftno-plinskega gospodarstva in goriva, ki ju štejemo v to področje. Med tekoča goriva po navadi strokovnjaki uvrščajo utekočinjeni naftni plin, motorni bencin, aviobencin, letalski petrolej, petrolej za motorje, petrolej za peči, dizelsko gorivo, kurilno olje ekstra lahko, kurilno olje srednje, biodizel, bioetanol, metanol in utekočinjen vodik. Plinasta goriva, do katerih se mora Slovenija po mnenju stroke posebej dolgoročno razvojno opredeliti, pa so zemeljski plin, komprimiran zemeljski plin in utekočinjen zemeljski plin.¹¹⁶²

Po podatkih se je izkoriščanje nafte v Sloveniji pričelo leta 1940, ko so pri Petišovcih pri Lendavi odkrili zaloge nafte. Tudi edino doslej odkrito nahajališče zemeljskega plina v Sloveniji se nahaja pri Lendavi. Plinifikacija Slovenije se je torej začela v sedemdesetih letih minulega stoletja. Novoodkrita nahajališča zemeljskega plina v Sovjetski zvezi in v Alžiriji ter naraščajoče potrebe po energiji ob gospodarskem razcvetu Evrope so aktualizirale zemeljski plin kot ekonomičen in praktičen vir energije. Z novozgrajenimi plinovodi v Avstriji in Italiji so postala uresničljiva tudi razmišljanja o možnostih dobave zemeljskega plina v Slovenijo, saj Slovenija lastnih zalog plina nima. S priključitvijo plinovoda na plinovode sosednjih držav v Avstriji in Italiji je plinovodni sistem postal tudi integralni del evropskega plinovodnega omrežja. Leta 1974 je bilo z namenom realizacije »programa gazifikacije v Sloveniji« ustanovljeno podjetje Petrol Zemeljski plin. Po treh letih intenzivnih priprav se je začela gradnja hrbtenice magistralnega plinovodnega omrežja, ki je bila razdeljena v tri faze, in sicer na: 1. Ceršak – Rogatec – Vodice – Ljubljana; 2. Vodice – Jesenice in 3. Ljubljana – Nova Gorica – Anhovo. Leta 1978 je po novozgrajenem plinovodu stekel transport ruskega zemeljskega plina za Hrvaško, prve kubične metre plina pa sta v Sloveniji začela uporabljati Tovarna lesovine in lepenke Ceršak ter Sladkogorska s Sladkega Vrha.¹¹⁶³

Do leta 1980 je bilo zgrajenih 630 km pretežno magistralnih plinovodov, postavljen je bil dispečerski center v Ljubljani in vzdrževalna centra v Ljubljani in v Mariboru. Plinovodno omrežje se je zatem še dograjevalo, do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja sta bila položena tudi magistralni plinovod do Novega mesta in regionalni do Radeč. Danes je v Sloveniji skupna dolžina plinovodnega omrežja, ki se nenehno dograjuje, že preko 1000 km. Pri gradnji plinovodnega omrežja so bile že od samega začetka upoštevane vse okoljevarstvene zahteve za čim manjše posege in vplive na okolje. Na celotni trasi gradnje se po končanih

1162 Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije«.

1163 Plinovodi. Dostopno na: <http://www.plinovodi.si/o-druzbi/zgodovina/>, (15. 12. 2012).

gradbenih delih vzpostavi prvotno stanje zemljišča, tako da samo značilne označevalne table in merilno-regulacijske postaje na površju zemljišča pričajo, da se pod nedotaknjениm površjem vrstijo kilometri plinovodnih cevi.¹¹⁶⁴ V dokumentu Razvojna politika Slovenije na začetku 90. let je poleg strategije v elektrogospodarstvu, v premogovništvu in uranovi rudi opredeljena tudi strategija za naftno in plinsko gospodarstvo. Kot je razvidno iz dokumentov, naj bi naftni derivati začasno nadomeščali domače premoge v široki potrošnji in delno tudi v industriji. Za izboljšanje oskrbe dela Slovenije z naftnimi derivati je bila ponujena 1. faza posodobitve rafinerije Lendava, in sicer za proizvodnjo kakovostnega bencina (tudi neosvinčenega), s katero bi se občutno zmanjšala količina odpadnih snovi. Po rekonstrukciji, takšen je bil cilj, bi podjetje Nafta Lendava lahko uspešno nastopalo kot ponudnik kakovostnih derivatov v Avstriji in na Madžarskem. Zaradi nadomestitve z zemeljskim plinom v industriji in tudi v široki potrošnji se je pričakovalo tudi znižanje porabe mazuta in lahkega kurilnega olja.¹¹⁶⁵ Iz omenjenega dokumenta je prav tako razvidno, da je tedanja slovenska vlada načrtovala zgostitev razdeljevalno plinskega omrežja. Prav tako je predvidevala, da bo zemeljski plin, glede na to, da minimalno obremenjuje okolje, in ker so sanacijski posegi enostavnejši, nadomestilo za domači premog in tekoče gorivo. Slovenija si je večino zemeljskega plina zagotavljala z dolgoročno pogodbo s SZ, ki se je obnavljala vsakih pet let. Ker je zaradi gospodarskih in političnih težav v SZ dobava postajala vedno manj zanesljiva, je vlada leta 1990 zaradi zanesljivosti in neodvisnosti oskrbe predvidela nov vir, in sicer plin, ki bi vstopal v Slovenijo po zahodnem kraku. Povezava slovenskega plinovodnega sistema z italijanskim naj bi bila predvidoma zgrajena do konca leta 1991, za takrat se je predvidevalo, da bi bila dograjena tudi dodatna povezava slovenskega plinovodnega sistema z avstrijskim pri mejnem prehodu Vič. V istem obdobju naj bi bil prav tako zgrajen odcep magistralnega plinovoda M2 za Dolenjsko in Posavje (130 km).¹¹⁶⁶ Uvoz zemeljskega plina iz Sovjetske zveze je bil v prvih devetih mesecih leta 1990 za 13,3 odstotka nižji kot v enakem obdobju leta poprej, porabniki so ga prevzeli za 6,1 odstotka manj. Uvoz je bil manjši zaradi koriščenja zemeljskega plina iz zalog, delno pa zaradi izboljševanja likvidnostnega položaja Petrol – DO Zemeljski plin in zaradi manjšega povpraševanja pri porabnikih v gospodarstvu. V Republiki Sloveniji smo v prvih devetih mesecih leta 1990 glede na količine iz leta 1989, načrpali 95 odstotkov količin surove nafte in 65 odstotkov količin zemeljskega plina. Pridobivanje zemeljskega plina je bilo vezano na proizvodnjo metanola, povpraševanje po metanolu pa se je leta 1990 zmanjšalo. Nafta Lendava še ni bila usposobljena za oddajo zemeljskega plina v plinovodno omrežje. Predelava

1164 Prav tam.

1165 Razvojna politika Slovenije na začetku 90. Let, str. 18.

1166 Prav tam, str. 18.

surove nafte v Nafti Lendava je bila večja v prvih devetih mesecih leta 1990 za 12 odstotkov, proizvodnja bencinov za 24 odstotkov, od tega super bencina za 41 odstotkov, proizvodnja kurilnega olja za gospodinjstva za 25 odstotkov in dizelskega goriva za 5 odstotkov. Le proizvodnja srednjetežkega kurilnega olja se je zmanjšala za 39 odstotkov v primerjavi s prvimi devetimi meseci leta 1989. Celotna prodaja naftnih derivatov je bila v prvih devetih mesecih leta 1990 za 0,7 odstotka večja kot leto poprej.¹¹⁶⁷ Kot je znano, Slovenija danes uvaža zemeljski plin iz Rusije (60 odstotkov) in Alžirije (40 odstotkov) na osnovi dolgoročnih pogodb.¹¹⁶⁸ Potem ko je leta 1992 začel zemeljski plin pritekati še iz Alžirije, se je bistveno povečala zanesljivost oskrbe, hkrati pa je bil s tem omogočen razmah uporabe zemeljskega plina tudi v široki potrošnji. Od leta 2001 zemeljski plin priteka tudi iz tretjega vira, in sicer iz Avstrije.¹¹⁶⁹

Glavni distributer zemeljskega plina v Sloveniji je Skupina Geoplin iz Ljubljane, ki ima v upravljanju preko 930 km plinovodov različnih tlakov in premerov, z letno prodajo nad 1 milijardo m³ svojim 187 kupcem v Sloveniji. Geoplin je torej največji trgovec z zemeljskim plinom in eno ključnih podjetij na področju energetike v Sloveniji z dolgoletno tradicijo. Geoplin trguje, zastopa in posreduje na trgu z zemeljskim plinom v Sloveniji in v sosednjih državah, za kar ima ustrezno licenco Javne agencije Republike Slovenije za energijo. V letih 1979–2004 smo bili v Geoplinu priča večkratnemu statusnemu preoblikovanju podjetja, širitvi plinovodnega omrežja, priključevanju novih odjemalcev in krepitvi zanesljivosti oskrbe z uporabo najetih skladišč in dobavi zemeljskega plina iz Alžirije (1992) ter Avstrije (2001). Leto 2004 prav tako označuje začetek odpiranja trga zemeljskega plina v Sloveniji.¹¹⁷⁰

Raziskave in pridobivanje surove nafte imajo v Sloveniji večdesetletno tradicijo. Uspešno so se razvijali do leta 1963, ko je bil ukinjen zvezni sklad za raziskave in pridobivanje nafte in plina. V severovzhodni Sloveniji, pretežno v okolici Lendave, je bilo izvrtanih okoli 200 plitkih in 10 globokih vrtin ter proizvedenih okoli 700 tisoč ton visoko kakovostne surove nafte in okoli 700 milijonov m³ zemeljskega plina. Geološka struktura področja ni nadpovprečno obetavna. Zato je bilo težišče raziskav in pridobivanja surove nafte okoli leta 1960 preneseno v druge jugoslovanske republike. Sedanja proizvodnja, ki še poteka in kaže tendenco upadanja, zagotavlja 400 ton surove nafte in 4 milijone Sm³ zemeljskega plina letno. V svetovnem merilu so pričakovane količine na lendavskem področju majhne. Za Slovenijo sta pomembna dva naftovoda: naftovod v Sloveniji, ki je že zgrajen, in naftovod za »kasijsko nafto« (PEOP), za

1167 Ocena gospodarskega stanja v Republiki Sloveniji v letu 1990, str. 26.

1168 Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetske program Slovenije«.

1169 Plinovodi. Dostopno na: <http://www.plinovodi.si/o-druzbi/zgodovina/>, (15. 12. 2012).

1170 Zgodovina Geoplin, d. o. o. Dostopno na: <http://www.geoplin.si/o-druzbi/zgodovina>, (15. 12. 2012).

katerega obstajajo načrti, po katerih bo prečkal Slovenijo. Naftovod v Sloveniji je bil zgrajen kot del jugoslovanskega naftovoda JUNA in predan v uporabo 22. decembra leta 1979. Njegova skupna kapaciteta (podatki iz leta 2009) je 34 milijonov ton surove nafte letno. Krak za rafinerijo v Lendavi je dolg 72 km (5 km poteka po slovenskem ozemlju, 67 km pa po hrvaškem) in ima premer $12 \frac{3}{4}$, kar omogoča s črpalkami zmogljivosti 300 m^3 na uro, letni transport pa je 2 milijona ton.¹¹⁷¹

Lendavsko naftno podjetje je uradno začelo svoje delovanje 21. decembra 1945 v okviru zagrebškega Kombinata za nafto in plin z imenom „Izvori nafte – Dolnja Lendava“. Postavljena je prva rafinerija v vasi Dolina (parna destilacija) za potrebe Rdeče armade. Pomembno prelomnico predstavlja leto 1981. Dne 11. februarja 1981 je namreč po jugoslovanskem naftovodu „JUNA“ v lendavsko rafinerijo pritekla prva nafta Dubay. Kljub temu je zaradi spremenjenega stališča takratnega političnega vodstva SR Slovenije izgradnja že nabavljene nove rafinerije bila 20. marca 1981 ustavljena. Do takrat uspešno podjetje Nafta Lendava se je čez noč znašlo v težki situaciji, ker je moralo samo odplačati 45 milijonov ameriških dolarjev vredno že popolnoma dobavljeno rafinerijsko opremo, prav tako pa je moralo pričeti odplačevati rezervirano kapaciteto naftovoda po pogodbeni klavzuli „prazno za polno“. Decembra leta 1985 je Smelt prodal novo lendavsko rafinerijo kitajski firmi GPW, v Lendavi pa so se pričele priprave za prevoz opreme na Kitajsko. Izguba zaradi prodaje nove rafinerije Kitajcem je znašala 26 milijonov ameriških dolarjev. Če pa k temu po prodaji rafinerije dodamo še obresti, stroške preprojektiranja in dokupa opreme ter ostale stroške, je izguba zaradi prodaje znašala približno 36 milijonov ameriških dolarjev. Kljub temu udarcu je Nafta Lendava uspela z majhno, zastarelo rafinerijo do sredine 90. let minulega stoletja sama odplačati novo prodano rafinerijsko opremo in neizkoriščene kapacitete naftovoda. Vendar je, kot lahko preberemo pri navedbi zgodovine družbe, odplačevanje tako velikih obveznosti podjetje finančno izčrpalo in ji povzročilo najmanj 20 let zaostanka v razvoju.¹¹⁷² Leta 1994 je bila Nafta Lendava z odločbo Ministrstva za gospodarske dejavnosti podržavljena. Petrol in Republika Slovenija sta z namenom sanacije Nafta Lendava novembra 1994 sklenila družbeno pogodbo o ustanovitvi družbe Nafta Lendava, d. o. o., po kateri je Petrol postal 55-odstotni, država pa 45-odstotna lastnica Nafta Lendava, d. o. o. Enovito družbo so odtlej sestavljali štirje sektorji: RPNP, Rafinerija, Petrokemija in Strojegradnja in Uprava družbe. V začetku leta 2000 je Uprava družbe podrobneje predstavila dopolnilne ekološko naravnane dobičkonosne razvojne programe in predlog, kako sanirati Nafto Lendava. Zaradi neizvedene celovite

1171 Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije«.

1172 Družba Nafta Lendava, d. o. o. Dostopno na: <http://www.nafta-lendava.si/sl/o-podjetju/zgodovina> (10. 1. 2013).

sanacije Naftne Lendava, za katero sta se v preteklosti dogovorila lastnika, in zaradi tehnološke enostavnosti in zastarelosti rafinerije je 14. oktobra 2000 prišlo do zaustavitve edine slovenske rafinerije.¹¹⁷³ 17. maja 2002 sta lastnika družbe, Vlada Republike Slovenije in Petrol, d. d., podpisala Sporazum o zagotavljanju osnovnih pogojev za sanacijo družbe, katerega namen je bil finančno, statusno in poslovno preoblikovanje družbe. Sklenjeni sporazum je bil tudi podlaga za prodajo Petrolovega poslovnega deleža Vladi Republike Slovenije. Na podlagi tega je Republika Slovenija postala edini družbenik Naftne Lendava. Prav tako je bila leta 2002 ustanovljena družba Geoenergo z dejavnostjo raziskovanja in pridobivanja nafte ter zemeljskega plina, katere lastnika sta postala Nafta Lendava in Petrol, d. d., vsak s 50-odstotnim deležem. Iz proizvodnih sektorjev je Nafta Lendava v avgustu leta 2002 ustanovila naslednje hčerinske družbe: EKO Nafta, d. o. o., Nafta Geoterm, d. o. o., Nafta Petrochem, d. o. o., in Nafta Strojna, d. o. o. V naslednjih letih je nastalo še nekaj hčerinskih družb. Omenimo še dva pomembnejša dogodka. Leta 2004 je bila zaključena prisilna poravnava. Okrožno sodišče v Murski Soboti je namreč na predlog družbe Nafta Lendava 23. julija 2004 pričelo postopek prisilne poravnave, ki je bil končan 26. novembra istega leta. V postopku prisilne poravnave je Janaf kot upnik prijavil svojo terjatev, ki je bila v velikem delu priznana, delno pa prerekana. Zoper sklep Okrožnega sodišča v Murski Soboti je Janaf vložil pritožbo, ki pa je bila s sklepom Višjega sodišča v Mariboru, z dne 20. januarja 2005 zavržena kot neutemeljena. Sklep o potrditvi prisilne poravnave je s tem postal pravnomočen in prisilna poravnava je bila zaključena. Omenimo še odprtje prvega lastnega bencinskega servisa Nafta marca leta 2010. Družba Nafta Lendava, d. o. o., je danes v stoddstotni lasti Republike Slovenije in deluje kot matična družba, ki ima v lasti sedem hčerinskih družb in se ukvarja s strateškim vodenjem poslovne skupine, načrtovanjem in razvojem, pridobivanjem finančnih virov, strateškim marketingom in kadrovskega storitvami.¹¹⁷⁴

Slovenija je torej imela do leta 2000 rafinerijo v Lendavi, ki pa je predvsem zaradi tehnološke zastarelosti in okolju neprijazne proizvodnje prenehala s proizvodnjo, proizvodne naprave so bile odstranjene, ostal je le naftovod z letno zmogljivostjo dveh milijonov ton in navezavo na Jadranski naftovod v Virju na Hrvaškem.¹¹⁷⁵ Slovenija je imela v Lendavi rafinerijo s kapaciteto 600.000 ton letno (12.000 bbl/d). Obstajale so naprave za atmosfersko destilacijo, rafinacijo bencina z natrijevim hidroksidom in redestilacijo bencina za proizvodnjo alifatskih topil z zmogljivostjo 20.000 ton letno. Rezervoarske kapacitete so zadoščale za

1173 Prav tam.

1174 Družba Nafta Lendava, d.o.o. Dostopno na: <http://www.nafta-lendava.si/sl/o-podjetju/zgodovina> (10. 1. 2013).

1175 Prav tam.

skladiščenje 40.000 m³ surove nafte in 100.000 m³ tekočih goriv. Od tekočih goriv so proizvajali surovino za motorne bencine (primarni bencin), dizelsko gorivo, kurilno olje ekstra lahko in kurilno olje srednje. Za proizvodnjo 95- in 98-oktanskega motornega bencina so morali visoko oktansko komponento uvažati iz Budimpešte ali z Reke. V zadnjih desetih letih obratovanja so s svojo predelavo oskrbovali okoli 20 odstotkov slovenskega trga. Kljub temu da je bila stopnja izkoriščenosti okoli 85-odstotna, niso poslovali pozitivno, ker cena in kakovost tekočih goriv nista bili konkurenčni drugim ponudnikom. S petrokemično dejavnostjo (proizvodnja metanola, formalina, ureaformaldehidnih topil, fenol-formaldehidnih smol in lepil) so v NAFTAI Lendava začeli leta 1963, ko je bila zgrajena prva tovarna metanola s kapaciteto 6.000 ton letne proizvodnje. Sedanja letna proizvodna kapaciteta metanola je 150.000 ton. Od leta 1991 poteka oskrba Slovenije s tekočimi gorivi zanesljivo brez zapletov, kljub temu da nimamo lastne surove nafte in lastne proizvodnje. Slovenija ima okoli 420 bencinskih servisov.¹¹⁷⁶ Zanimivo je, da so drobnoprodajne cene naftnih derivatov v Sloveniji bile jeseni leta 1996 precej nižje kot v državah Evropske unije, in to predvsem zaradi nižjega prometnega davka. Država se je namreč do tedaj zavestno odpovedovala višji obdavčitvi v skrbi za čim nižjo inflacijo. Na ta način, z nizko stopnjo prometnega davka, se je v rezervi ohranjal potencialni davčni vir. Dejanska svetovna nabavna (tolarska) cena nafte (vrste North Sea Brent) se je v začetku leta 1996 močno povišala. Rafinerijam so namreč pošle zaloge nafte po večmesečnem pričakovanju vrnitve Iraka na svetovni trg, kar bi okrepilo ponudbo in znižalo cene. Ker se to ni zgodilo, so morale zaloge obnoviti, na spot trgu so povečale povpraševanje in s tem tudi ceno. Položaj je zaostri la večja poraba energije zaradi ostre zime na severni polobli. Temu se je pridružilo še povišanje tečaja USD, v katerem so se sklepale pogodbe za nakup nafte. Tako je svetovna cena nafte poskočila za 21 odstotkov glede na leto poprej.¹¹⁷⁷ V okviru dejavnosti oskrba z elektriko, plinom in vodo je največji del leta 1996 predstavljala proizvodnja električne energije, za celotno omenjeno dejavnost, se pravi oskrbo z elektriko, plinom in vodo, pa je bila v letu 1996 predvidena 3-odstotna rast.¹¹⁷⁸

Po podatkih je v Sloveniji leta 2007, torej pred izbruhom globalne finančne in gospodarske krize, v strukturi porabe končne energije največji delež pripadal tekočim gorivom, in sicer 48 odstotkov, na tretjem mestu pa je bil zemeljski plin s 17 odstotki. Slovensko tržišče tekočih goriv in zemeljskega plina je razmeroma majhno, saj je skupna poraba tekočih goriv znašala 2,3 milijona ton, zemeljskega

1176 Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije«.

1177 Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji leta 1996 s ciljno projekcijo razvoja do leta 2000 (Pomladansko poročilo), str. 49–50.

1178 Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji (Jesensko poročilo), str. 12.

plina pa 1,1 milijarde Sm³. Značilnost slovenskega tržišča tekočih goriv je dovolj veliko število sodobnih, ekološko ustreznih bencinskih servisov, ki zagotavljajo zadovoljivo oskrbo potrošnikov s kakovostnimi tekočimi gorivi in veliko produktivnost prodajnih mest, saj je letna prodaja tekočih goriv na bencinski servis nad evropskim povprečjem. Žal je zaradi prenizkih marž ekonomski uspeh prodaje tekočih goriv pod evropskim povprečjem. Perspektiva razvoja ni velika, pričakovan je razvoj distribucijskega sistema za alternativna tekoča goriva. V Nafti Lendava proizvajajo metanol, ki naj bi predvidoma še pred letom 2030 prevzel večinski delež v oskrbi s tekočimi gorivi. Oskrba z zemeljskim plinom v Sloveniji poteka po tehnološko odlično vzdrževanem 970 km dolgem plinovodnem omrežju, ki ima 125 tisoč odjemalcev. Perspektiva razvoja glede tega je velika, viri dobave so trije, tudi možnosti vključitve dodatnih virov obstajajo.¹¹⁷⁹

Aprila leta 2009 je Slovenski nacionalni naftni komite pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije« podal svoje pripombe. V tem predlogu oziroma poročilu so ugotavljali, da v Sloveniji skoraj ne proizvajamo surove nafte in zemeljskega plina in da vse potrebne količine v celoti uvažamo. Proizvodnja v severovzhodni Sloveniji je simbolična, proizvajamo pa metanol iz uvoženega zemeljskega plina.¹¹⁸⁰

PETROL, NAJVEČJA SLOVENSKA ENERGETSKA DRUŽBA

Petrol je največja slovenska energetska družba, največji slovenski uvoznik, eno največjih slovenskih podjetij po prihodkih, sočasno pa tudi ena največjih slovenskih trgovskih družb. Osrednjo poslovno dejavnost družbe predstavlja trgovanje z naftnimi derivati, plinom in ostalimi energenti. Gre za poslovno področje, na katerem Petrol ustvarja več kot 80 odstotkov vseh prihodkov od prodaje.¹¹⁸¹

Petrol je leta 1985 odprl prvi samopostrežni bencinski servis v Sloveniji. To je bil servis v Ljubljani na Dunajski cesti 70. Junija 1986 je začel s prodajo neosvinčenega bencina v Sloveniji, s čimer se je zelo zgodaj priključil skupini evropskih držav s takim gorivom. Maja 1990 je Petrol začel nameščati prve osebne računalnike na bencinske servise in skladišča, konec leta 1994 so jih imeli že vsi servisi, skladišča in poslovni prostori. Junija 1991 so na Petrolovih bencinskih servisih začeli s prodajo plina v jeklenkah.¹¹⁸² Leta 1994 je Petrol

1179 Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije«.

1180 Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetski program Slovenije«.

1181 Petrol, d.d. Dostopno na: <http://www.petrol.si/o-podjetju> (17. 10. 2012).

1182 Petrol, d.d. Dostopno na: <http://www.petrol.si/o-podjetju/petrolova-zgodovina/1985-do-92> (2. 11. 2012).

nabavil prve avtocisterne za naftne derivate, ki imajo vgrajene sodobne elektronske števecje najvišje kakovosti za merjenje pretoka goriv. V letu 1995 so v skladu s spremembami zakonodaje uspešno izpeljali lastninjenje. Ob vpisu v sodni register je bil Petrol z več kot 95 tisoč delničarji največja delniška družba v Sloveniji. V tem letu je Petrol odprl novo podjetje na Hrvaškem in začel močneje prodirati na hrvaški in bosanski trg, v Sloveniji pa je na razpisu Družbe za avtoceste Republike Slovenije pridobil 13 lokacij za gradnjo novih bencinskih servisov ob avtocestah. Leto 1997 je bilo eno uspešnejših let v Petrolovi poslovni zgodovini – več kot dva milijona ton prodanih naftnih derivatov, od tega skoraj desetina na trgu Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Leta 1998 je bila z vlado RS podpisana pogodba o zagotovitvi pogojev za poslovanje Naftne Lendava – podjetja, v katerem je bil Petrol večinski lastnik. Leto 1999 je bilo krizno leto. To je bil namreč čas pričetka tretjega naftnega šoka in obdobja velikih nesorazmerij med domačimi prodajnimi cenami goriv in tovrstnimi gibanji na svetovnem nabavnem trgu. Petrol je zato izdelal in Vladi RS posredoval predlog Modela za oblikovanje cen naftnih derivatov, po katerem bi se domače cene ažurno prilagajale gibanjem na svetovnem trgu. Hkrati je oblikoval tudi novo korporativno vizijo in strategijo, po kateri se je nameravalo v prihodnosti razvijati predvsem kot mednarodno trgovinsko podjetje in kot slovenska energetska družba.¹¹⁸³

V franšizno mrežo Petrola je bilo leta 2000 vključenih skoraj 60 odstotkov vseh Petrolovih bencinskih servisov. Aprila leta 2000 je bil sprejet leto prej predlagani Model za oblikovanje cen naftnih derivatov. Na področju slovenske plinifikacije je Petrol postal eden resnejših tržnih igralcev. Leta 2002 sta Petrol in Vlada Republike Slovenije glede sanacije družbe Nafta Lendava sklenila sporazum, po katerem Petrol do Naftne Lendava ni imel več nobenih obveznosti in terjatev. Julija 2002 je družba Petrol od podjetja Nafta Lendava odkupila 70 tisoč kubičnih metrov skladiščnih zmogljivosti. Upravljanje z njimi je prevzela novoustanovljena odvisna družba Petrol skladiščenje. Skupina Petrol je z nakupom dveh energetskega podjetij, Energetika Ravne, d. o. o., in Energetika Štore, d. o. o., postal eden večjih zasebnih proizvajalcev električne energije v Sloveniji. Leta 2003 je pričela poslovati družba Petrol, d. o. o., Beograd, ki je bila v 100-odstotni lasti Petrola, d. d. Družbi Energetika Ravne, d. o. o., in Energetika Štore, d. o. o., ki sta bili v skupino Petrol vključeni leta 2002, pa sta od aprila 2003 dalje poslovali kot eno podjetje Petrol Energetika, d. o. o. Temeljni razlog za združitev je bila v večji stroškovni učinkovitosti in v boljših možnostih razvoja. Petrol, d. d., in Zavod Republike Slovenije sta za obvezne rezerve nafte in njenih derivatov septembra 2003 podpisala pogodbo o gradnji in dolgoročnem najemu

¹¹⁸³ Petrol, d.d. Dostopno na: <http://www.petrol.si/o-podjetju/petrolova-zgodovina/1993-do-99> (10. 12. 2012).

rezervoarjev za srednje destilate, po kateri naj bi Petrol, d. d., v Lendavi zgradil in upravljal z dvema rezervoarjema skupne zmogljivosti 40 tisoč kubičnih metrov. Leta 2004 sta bila v Lendavi zgrajena omenjena dva dodatna rezervoarja s skupno zmogljivostjo 40 tisoč kubičnih metrov. Petrol, d. d., in NIS – Naftna industrija Srbije sta podpisala protokol o sodelovanju, po katerem sta družbi skupaj vlagali v gradnjo in posodabljanje mreže bencinskih servisov v Srbiji. Leta 2005 je družba Petrol Plin, d. o. o., z občino Slovenska Bistrica sklenila pogodbo, po kateri naj bi na območju občine zgradila plinovodno omrežje ter tako Slovensko Bistrico in njeno okolico oskrbovala z zemeljskim plinom. Plinska koncesija v Slovenski Bistrici pomeni 21. v nizu plinskih koncesij, ki si jih je do konca leta 2005 pridobila Skupina Petrol.¹¹⁸⁴

Znotraj energetske oskrbe Slovenije ima danes osrednjo vlogo naftno-plinsko gospodarstvo. Leta 1990 je bila eno od osrednjih področij v strategiji razvoja Slovenije kakovostna prenova slovenskega gospodarstva. Z odlokom o ustanovitvi javnih podjetij leta 1990 se je začelo prilagajanje elektrogospodarstva, in sicer predvsem z željo, da bi bilo slednje bolj usmerjeno k zadovoljevanju realnih potreb prebivalcev in gospodarstva kot v ekstenzivno rast. Vlada je uvajala potrebne spremembe postopno in je v mejah svojih pristojnosti ter odgovornosti blažila najhujše vzporedne probleme. Med drugim tudi s preprečevanjem stečajev. V tem času je bil ustavljen oziroma je prenehal z delovanjem rudnik urana Žirovski vrh, in sicer zaradi izjemno visoke razlike med lastnimi proizvodnimi stroški in realno tržno vrednostjo. Poleg strategije na področju premogovništva in uranove rude je vlada imela strategijo tudi za področje naftnega in plinskega gospodarstva. Kot je razvidno iz dokumentov, naj bi naftni derivati začasno nadomeščali domače premoge v široki potrošnji in delno tudi v industriji. Za izboljšanje oskrbe dela Slovenije z naftnimi derivati je bila ponujena prva faza posodobitve rafinerije Lendava, prav tako se je zaradi nadomestitve z zemeljskim plinom v industriji in tudi v široki potrošnji pričakovalo znižanje porabe mazuta in lahkega kurilnega olja. Zaradi tehnološke zastarelости in okolju neprijazne proizvodnje je rafinerija v Lendavi prenehala s proizvodnjo, proizvodne naprave so bile odstranjene, ostal je le naftovod z letno zmogljivostjo dveh milijonov ton in navezavo na Jadranski naftovod v Virju na Hrvaškem. V Nafti Lendava danes proizvajajo metanol, ki naj bi predvidoma po mnenju strokovnjakov še pred letom 2030 prevzel večinski delež v oskrbi s tekočimi gorivi. Slovenija prav tako nima lastnih virov plina, zato je v celoti odvisna od uvoza iz tujine. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so zgrajeni mednarodni tranzitni plinovodi preko Avstrije do Italije nakazali možnost uvedbe oskrbe Slovenije z novim

1184 Petrol, d.d. Dostopno na: <http://www.petro.si/o-podjetju/petrolova-zgodovina/2000-do-05> (10. 12. 2012)

energentom, zemeljskim plinom. Začetek plinifikacije se je začel v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je ustanovilo podjetje TOZD Petrol Zemeljski plin, ki je pričelo s transportom in prodajo plina leta 1978. V tem času je bil zgrajen osnovni magistralni plinovodni sistem premera 500 mm in za obratovalni tlak 50 barov. S priključitvijo plinovoda na plinovode sosednjih držav v Avstriji in Italiji je postal tudi integralni del evropskega plinovodnega omrežja. Leta 1992 je prišlo do diverzificiranja dobavne poti tako, da je prišlo do nadgradnje dobave zemeljskega plina iz Rusije z dobavami iz Alžirije. Kljub temu da v Sloveniji nimamo lastne surove nafte in lastne proizvodnje, je potekala od leta 1991 oskrba s tekočimi gorivi zanesljivo in brez zapletov. Značilnost slovenskega tržišča tekočih goriv je dovolj veliko število sodobnih, ekološko ustreznih bencinskih servisov, ki zagotavljajo zadovoljivo oskrbo potrošnikov s kakovostnimi tekočimi gorivi in veliko produktivnost prodajnih mest, saj je letna prodaja tekočih goriv na bencinski servis nad evropskim povprečjem. V letu 2007 je v Sloveniji v strukturi porabe končne energije največji delež pripadal tekočim gorivom, in sicer 48 odstotkov, na tretjem mestu pa je bil s 17 odstotki zemeljski plin. Vstop Republike Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 je pomenil vstop na enotni evropski trg za zemeljski plin in organizacijsko prilagoditev družbe evropskim institucionalnim spremembam. Oskrba z zemeljskim plinom v Sloveniji poteka po tehnološko odlično vzdrževanem plinovodnem omrežju, ki ima približno 125 tisoč odjemalcev. Perspektiva razvoja na tem področju je po mnenju stroke velika, viri dobave so trije in tudi možnosti vključitve dodatnih virov obstajajo. Sedaj je zelo aktualen projekt plinovoda »Južni tok«, ki naj bi potekal iz južne Rusije in v katerega bo (kot kaže) vključena tudi Slovenija.